

DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI
Journal of Language and Literature Studies

TDED İstanbul 2014

Dil ve Edebiyat Araştırmaları
Journal of Language and Literature Studies

Sayı : 10 - Yaz 2014 - ISSN : 1308-5069

Sahibi / Owner

Türkiye Dil ve Edebiyat Derneđi Adına Ekrem ERDEM
In Behalf of Turkey Language and Literature Association

Yayın Yönetmeni / Editor-in Chief: Dr. Yusuf Akçay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor: Av. Şevket Cankur

Teknik Redaksiyon / Redaction: Zafer Özdemir

Grafik-Tasarım / Graphic-Design: Selçuk Eser

İngilizce Redaktör / English Proofreader: Gülşen Toplu

Sekreteryası / Secretariat: Gözde Türk Demir

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Hikmet Özdemir

Dr. Yusuf Akçay

Dr. Ahmet Koçak

Üzeyir İlbak

Yönetim Merkezi / Management Centre

Türkiye Dil ve Edebiyat Derneđi Feshane Cad. Nu : 3

34050 Eyüp / İSTANBUL

Tel : 90 212 581 69 12 Faks : 90 212 581 12 54

www.tded.org.tr

www.dilveedebyatarastirmalari.com

e-posta: bilgi@tded.org.tr, ded.arastirmalari@gmail.com

Makale Gönderi / Article sending:

ded.arastirmalari@gmail.com, dr.yusufakcay@gmail.com

Abonelik 90 212 581 61 72

Subscription bilgi@tded.org.tr

Abone Bedeli

Yurt içi (Yıllık): 20.00 TL

Yurt dışı (Yıllık) 50 ABD Doları

Yayın Türü / Publication Type

6 aylık, yerel süreli

Baskı / Printed By

Pelikan Basım, Matbaa ve Ambalaj San. Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Odin İş Merk. No: 28/1

Topkapı / İstanbul

Tel : 0212 613 79 55

Basım Yeri / Issue Location: İSTANBUL

Basım Tarihi / Issue Date: Ağustos 2014

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Mustafa Argunşah / Erciyes Üniversitesi – Kayseri

Prof. Dr. Mehmet Aydın / 19 Mayıs Üniversitesi –Samsun

Prof. Dr. Erdoğan Boz / Osmangazi Üniversitesi Eskişehir

Prof. Dr. Şerif Ali Bozkaplan – Dokuz Eylül Üniversitesi – İzmir

Prof. Dr. Adem Ceyhan / Dumlupınar Üniversitesi - Manisa

Prof. Dr. Ömür Ceylan / Kültür Üniversitesi – İstanbul

Prof. Dr. Menderes Coşkun / Süleyman Demirel Üniversitesi - Isparta

Doç. Dr. Celal Demir / Afyon Kocatepe Üniversitesi Afyonkarahisar

Prof. Dr. Hayati Develi / Yunus Emre Enstitüsü - Ankara

Doç. Dr. Abdülkadir Emeksiz / İstanbul Üniversitesi – İstanbul

Prof. Dr. İlhan Genç / Düzce Üniversitesi – Düzce

Prof. Dr. Gürer Gülsevin / Ege Üniversitesi – İzmir

Prof. Dr. Mustafa S. Kaçalın / Türk Dil Kurumu - Ankara

Prof. Dr. Mahmut Kaplan / Fatih Üniversitesi-İstanbul

Prof. Dr. Mehmet Kara / İstanbul Üniversitesi – İstanbul

Prof. Dr. Zeki Kaymaz / Ege Üniversitesi – İzmir

Prof. Dr. Atabey Kılıç / Erciyes Üniversitesi - Kayseri

Prof. Dr. M. Fatih Köksal / Ahi Evran Üniversitesi-Kırşehir.

Doç. Dr. Hüseyin Özcan / Fatih Üniversitesi - İstanbul

Prof. Dr. Hikmet Özdemir / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi-İstanbul

Prof. Dr. Mustafa Özkan / İstanbul Üniversitesi-İstanbul

Prof. Dr. Hatice Şahin / Uludağ Üniversitesi – Bursa

Doç. Dr. Hilmi Uçan / Afyon Kocatepe Üniversitesi – Afyonkarahisar

Prof. Dr. Abdullah Uçman / Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi - İstanbul

Prof. Dr. Alev Sınar Uğurlu / Uludağ Üniversitesi – Bursa

Prof. Dr. Hanifi Vural / Gaziosmanpaşa Üniversitesi-Tokat

Prof. Dr. Kemal Yavuz / İstanbul Üniversitesi E. – İstanbul

Prof. Dr. Emine Yeniterzi / Medeniyet Üniversitesi-İstanbul

Prof. Dr. Bilal Yücel / Cumhuriyet Üniversitesi - Sivas

İndeks ve Abstract Bilgisi / Indexing and Abstracting

Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index)

Dil ve Edebiyat Araştırmaları hakemli bir dergidir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur.

Bâkî'nin Arapçadan Tercüme Mensur Bir Eseri: *Fezâ'il-i Mekke Yahut el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillâhi'l- Harâm Tercümesi*

Halil Sercan KOŞIK*

Giriş

İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türkler, siyasî, sosyal ve dinî açıdan olduğu kadar kültürel olarak da Araplar ve Farslarla etkileşim içine girdiler. İlk olarak Kur'ân'ın Türkçe çevirilerinin yapılmasıyla ortaya çıkan bu etkileşim, ilerleyen zamanlarda pek çok dinî, tasavvufî ve edebî eserin tercüme edilmesiyle devam etti. 13. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında kaleme alınan bu tercümelerin daha ziyade Arapça ve Farsçadan yapılmış olması yukarıda belirtilen etkileşimin bir sonucudur. Özellikle gerek Selçuklular gerekse Osmanlılar döneminde Arapçanın bilim ve din, Farsçanın ise edebiyat dili olarak görülmesi ve bu dillerin medrese ve tekkelerde öğretilmesi, tercüme faaliyetlerini hızlandırmıştır. (Yazar 2011, Sucu 2006). Türk edebiyatında kaleme alınan söz konusu tercümelerin çoğu zaman çeviri mantığını aşmış bir telif statüsüne yükseldiği görülmektedir. Eski şâir ve nâsirler bir edebî eseri tercüme ederken kaynak olarak alınan metni, genellikle olduğu gibi çevirmemekte ve kendilerini bu esere tamamen bağlı saymamaktadırlar. Onlar, bu eserin parçalarını kimi zaman olduğu gibi kimi zaman da aktarma yoluyla almakta ve kaynak eserin önemli buldukları yerlerini genişletip kendi duygu ve düşüncelerini de bu parçalara ekleyebilmektedirler. Bütün bu sebeplerden dolayı Agâh Sırrı Levend, söz konusu eserlere çeviri eser denilmesinin asla doğru olmayacağını belirtir. (1988: 80-81)

* Araş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon/Türkiye, sercankosik@gmail.com

16. yüzyıl, Osmanlı'nın her alanda ilerlediği bir devirdir. Bu yüzyılda siyasî, sosyal ve askerî başarıların yanında edebiyat ve mimarî gibi güzel sanatlarda da doruk noktaya ulaşılmıştır. Bu yüzyılda nazım sahasında olduğu kadar nesir sahasındaki eserlerde de bir önceki yüzyıla göre artış vardır. Çeşitli telif eserlerin yanı sıra tercüme eserlerin de büyük bir yekûn tuttuğu görülmektedir (Okumuş 2011). Şüphesiz bunda şair ve yazarların saray tarafından tercüme faaliyetlerine yönlendirilip teşvik edilmesinin büyük bir payı vardır. Bu yüzyılda Osmanlı sarayının ikinci adamı olan Sokullu Mehmet Paşa'nın bizzat teşviki yahut emriyle tercüme edilen eserlerden biri de Bâkî'nin *el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillâhi'l-Harâm* tercümesi yahut edebiyat tarihimizde daha yaygın bilinen ismiyle *Fezâ'il-i Mekke* adlı eseridir. Bâkî'nin bu eseri, tanınmış bir Arap ve Yemen tarihçisi olan Kutbüddin Muhammet b. Ahmet el-Mekkî'nin *el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillâhi'l-Harâm* adlı eserinin tercümesidir.

Eserin Müellifi Hakkında

Tam ismi Ebû Abdillâh Kutbüddin Muhammet b. Ahmet b. Muhammet el-Mekkî en-Nehrevâlî olan Kutbüddin Muhammet, 1511 yılında Lahor'da doğmuştur. Ulema ailesine mensup olan Nehrevâlî, ilk eğitimini Gucerat Müftüsü olan babasından almıştır. Küçük yaşta ailesiyle birlikte Mekke'ye göç eden Nehrevâlî, burada bir süre eğitim aldıktan sonra ilim tahsili için Mısır'ın yolunu tutmuştur. Mısır'da çok büyük âlimlerden dersler alan Nehrevâlî, tekrar Mekke'ye dönerek burada bir medresede müderris olarak görev yapmıştır. Nehrevâlî, Mekke'ye gelen Osmanlı devlet adamlarıyla Türkçe bilmesi sayesinde dostâne ilişkiler kurmuştur. Bunda onun Mekke'ye gelen devlet adamlarına rehberlik yapması önemli rol oynamıştır; hatta Nehrevâlî, Kânûnî zamanında iki defa İstanbul'a gelerek padişahla bile görüşmüştür. II. Selim ile III. Murat'ın ilgi ve ihsanına da nail olan Ahmet el-Mekkî, Mekke Müftülüğü ile Mekke Kadılığı görevlerinde bulunmuştur. 20 Mayıs 1582'de Mekke'de vefat eden Nehrevâlî; tarih, hadis ve fıkıh alanında çok sayıda eser kaleme almış ama bu eserlerin pek çoğu evinde çıkan bir yangında zâyi olmuştur. Nehrevali'nin şu an için elde olan eserleri ise şunlardır (Seyyid 2006: 547-548):

1. el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillâhi'l-Harâm
2. el-Berku'l-Yemânî fi'l-fethi'l-Osmânî
3. Târîhu'l-Medîne
4. el-Fevâ'idü's-seniyye fi'r-rihleti'l-Medeniyye ve'r-Rûmiyye
5. Tezkiretü'n-Nehrevâli
6. et-Temsîl ve'l-muhadara bi'l-ebyâti'l-müfredeti'n-nâdire
7. el-Câmî' li-kütübi's-sünneti's-sitte fi'l-hadîs
8. Tabakatü'l-Hanefiyye
9. Kenzü'l-esmâ fi fenni'l-mu'ammâ
10. Mi'yârü'l-mürîdin
11. Müntehabü't-târîh fi't-terâcim
12. Ed'iyetü'l-hac ve'l-'umre

Eserin Mütercimi¹

16. yüzyılda yaşamış önemli bir şahsiyet olan Mahmut Abdülbâkî , sadece devrinin değil bütün Türk edebiyatının mühim şahsiyetlerinden biridir. H. 933 (M. 1526/1527)'te İstanbul'da doğan Bâkî'nin babası Fatih Camii müezzinlerinden Mehmet Efendi'dir. Küçüklüğünde bir müddet saraç çıraklığı yapan Bâkî'nin iyi bir eğitim aldığı konusunda kaynaklar mütefiktir. O; zekâsı, okuma isteği ve yeteneği sayesinde kısa zamanda kendisini bu alanda ön plana çıkarmıştır. Çok iyi bir medrese tahsili gören Bâkî, özellikle Ahaveyn lakabıyla meşhur Karamanî Ahmet ve Mehmet Efendiler ile Kadızade Şemseddin Ahmet gibi devrinin tanınmış âlimlerinden çok yararlanmıştı. Ayrıca Bâkî'nin birlikte ders okuduğu arkadaşları içerisinde ileride büyük ün yapacak âlim ve şairler de bulunmaktadır. Çok erken yaşlarda şiir yazmaya başlayan Bâkî, Zâtî'nin bir edebiyat okulu durumundaki remilci dükkânına sık sık uğrayıp ona yazdığı şiirleri okumuş ve "Reis-i Şairân-ı Rum" olan Zâtî'nin bu hususta taktirlerini kazanmıştır. Böylece o, daha yirmili yaşlarındayken devrin tanınmış genç şairleri arasında öne çıkmaya başlamıştır.

Bir medresede danışmentlik yaptığı sırada şiirlerini Semiz Ali Paşa ve Mirâhur Ferhat Ağa vasıtasıyla Kânûnî Sultan Süleyman'a ulaştıran Bâkî, bu

1 - Bâkî'nin hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilirken şu eserlerden yararlanılmıştır: İpekten (2010), Ergun (1946), Çavuşoğlu (1991) Doğan (2002).

sayede padişahın ilgisini çekmeyi başarabilmiştir. Şair, bu olaydan sonra 25 akçelik medrese müderrisliği görevine getirilmiştir. Bu tarihten sonra şiirlerini, kendisi de Muhibbî mahlasıyla şiirler kaleme alan sultana kabul ettirerek onun daha yakın bir ilgisine mazhar olmuştur. Böylece Bâkî, mesleğinde hızla yükselmeye başlamıştır. Şair, koruyucusu ve kollayıcısı durumundaki Kânûnî'nin vefatından sonra büyük bir üzüntü duymuş, bunu da onun için yazdığı ölümsüz mersiyesiyle göstermiştir. O, Kânûnî dışında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet devirlerini de görmüştür. Türk edebiyatının bu büyük şairi, medrese müderrisliğinin yanı sıra Mekke, Medine ve İstanbul kadılığı ile Anadolu ve Rumeli kazaskerliği görevlerinde de bulunmuştur. Bâkî, çok istediği şeyhülislamlık makamına ulaşmadan H.1008 (M. 1600) yılında hayata gözlerini yummuştur. Cenaze namazını devrin şeyhülislamı Sunullah Efendi kıldırmıştır.

Devrinde “Sultânü’ş-Şuarâ (Şairlerin Sultanı)” unvanıyla anılan Bâkî, daha çok bir gazel şairi olarak bilinmektedir. Bâkî'nin şairliğinin yanında âlim bir yönünün olduğu da unutulmamalıdır. O, devrinin tüm ilimlerine vakıf olup Arapça ve Farsçayı da bu dillerde şiir yazıp tercüme yapacak kadar iyi bilmektedir. Bâkî, Türkçeyi bütün inceliklerine hâkim bir biçimde kullanmaktadır. Kânûnî'nin isteği üzerine derlediği divanının pek çok tertibi bulunmaktadır. Bunda şairin sonradan yazdığı şiirlerin bu divanlara girmiş olmasının payı büyüktür. Eserin Türkiye ve Avrupa kütüphanelerinde pek çok nüshası vardır. Ayrıca bu divan değişik zamanlarda farklı kişilerce de basılmıştır. (Ahmet Efendi 1276, Dvorak 1911, Ergun 1935, Küçük 2011).

Bâkî, büyük şöhretini divanındaki şiirlerle kazanmakla birlikte onun mensur sahada kaleme aldığı çeşitli eserler de vardır. *Fezâ'il-i Mekke*, *Fezâ'il-i Cihâd* ve *Meâlimü'l-yakîn fi sîreti Seyyîdi'l-Mürselîn* isimindeki bu eserler dinî nitelikte olup tercüme olma özelliği gösterir. Cihadın faziletlerini anlatıp İslam askerlerini kâfirlere karşı cihada teşvik eden *Fezâ'il-i Cihâd* (Dadaş 1995) adlı eser, Ahmet b. İbrahim'in Arapça olarak kaleme aldığı *Meşâirü'l-eşvâk ilâ Mesâri'i'l-uşşâk*'ın Türkçeye yapılan tercümesidir. Bâkî'nin diğer bir mensur eseri olan *Meâlimü'l-yakîn fi sîreti Seyyîdi'l-Mürselîn* (Tergip 2010a,

2010b) de İmâm Şihâbüddîn Ahmet b. Hatîbi'l-Kastalânî'nin *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Ahmediyye* adlı eserinin Türkçeye tercüme edilmiş bir siyer kitabıdır. Bu eserler dışında Bâkî'nin *Terceme-i Hadis-i Erbaîn* isminde Hz. Ebu Eyyüb el-Ensârî tarafından rivayet edilen kırk hadisi tercüme ederek oluşturduğu bir eseri daha kaynaklarda zikredilse de eser bugüne kadar ele geçmemiştir. Bâkî'nin bütün bu eserleri siyer, cihat, Kâbe ve hadis gibi dinî mevzularda yazılmış olup hepsi de Arapçadan Türkçeye tercüme edilerek meydana getirilmiştir.

Fezâ'il-i Mekke (el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillâhi'l-Harâm Tercümesi)² Eserin Telif Sebebi ve Tarihi

Tercümesini Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın emri üzerine kaleme alan Bâkî, bunu eserin mukaddimesinde şöyle belirtmektedir:

Cenâb-ı kehfî'z-zu'afâ' ve melazü'l-fukarâ' -ellezî şehede bi-'adlihi kaffetü'l-verâ³ - Mehemmet Paşa -veffakahallâhu te'âlâ li-mâ yeşâ' ve hamâhu 'ammâ yahşâ⁴ - hazretleri kibelinden fermân-ı 'âli sâdır olub ber-mûceb-i emr-i şerîf-i vâcibü't-teşrîf 'ibârât-ı vâziha birle kisve-i beyânda cilve-ger kıldı.
(2b-3a)

Eserini H. 987 Rebiü'l-evvel'inin birinci günü (M. 28 Nisan 1579) tamamlayan Bâkî, iki yıl sonra İstanbul'a döndüğünde de onu dönemin padişahı Sultan III. Murat'a sunmuştur.

Eserin Nüshaları

Bâkî'nin edebiyat tarihimizde ve çeşitli kaynaklarda daha çok *Fezâ'il-i Mekke* adıyla anılan *el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillâhi'l-Harâm* tercümesinin yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerinde çok sayıda yazma nüshası bulunmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu eserin 39'u yurt içi, 17'si de yurt dışında olmak üzere toplam 56 nüshası vardır. Yurt içinde en fazla nüsha Süleymaniye Kütüphanesinde, yurt dışında ise Mısır Milli Kütüphanesinde bulunmaktadır.

2 - Eser, tarafımızdan *Bâkî-Fezâ'il-i Mekke (Tercüme-i el-İlâm bi-Alâmi Beledillâhi'l-Harâm): İnceleme-Metin* adıyla doktora tezi olarak çalışılmaktadır.

3 - "Tüm insanların adaletine şahit ettiği kimsedir.

4 - "Allah, onu dilediği şeylere muvaffak etsin ve korktuğu şeylerde de onu himaye etsin."

Yurt İçindeki Nüshalar

1. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yz. A 18, 32 vr., 17 st., nesih, sondan eksik.
2. Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil Yz B 575, 1b-75b vr., 25 st.
3. Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 8191, 153 vr.
4. Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 7017, 148 vr., eserin başı ve sonu eksik.
5. Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3439, istinsah tarihi: 1030/1620, 144 vr., nesih.
6. Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 885/2, istinsah tarihi: 1820, 39b-198a vr., nesih.
7. Ankara Milli Kütüphane, 06 HK 3434, 102 vr., eser yanlışlıkla "Kitab-ı Cifr" ismiyle kataloglanmış.
8. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Ak Ze 224, 167 vr., 31 st., talik.
9. Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 21 Hk 540, 170 vr., nesih, sonu eksik.
10. Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Raşid Efendi 949, 3+152 vr., 21 st.
11. Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi, 43 Va 2610, müstensih: Hamza b. Ahmet, istinsah tarihi: 1006, nesih, 226 vr., 19 st.
12. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, R. 1475, müstensih: Abdülbâkî, istinsah tarihi: H.987/M.1579, 174 vr., 23 st., nesih.
13. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, R. 1474, istinsah tarihi: H. 1010/M. 1601, 169 vr., 21 st., talik.
14. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, R. 1473, müstensih: Mehmet b. Mehmet, istinsah tarihi: 1675, 14 vr., 12 st., nesih.
15. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Y. 4043, müstensih: Ömer Amasî, istinsah tarihi: 1710, 141 vr., 23 st., nesih.
16. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, R. 1472, müstensih: Mehmet b. Mustafa, istinsah tarihi: H. 1142/M. 1730, 140 vr., 23 st., talik.
17. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 3091, 279 vr., 15 st., nesih.
18. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 1826-001, 1-161 vr., 19 st.
19. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 4258, müstensih: Ali bin Abdullah, istinsah tarihi: H. 1013, 98 vr., 25 st., talik.

20. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 4259-001, 1-167 vr., 13 st., nesih.
21. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beřir Ağa 464, 167 vr, 21 st., nesih.
22. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi 4795-001, müstensih: Muhammet Nazif, istinsah tarihi: H. 1267, 1-123 vr., 19 st., talik.
23. Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoęlu 719, istinsah tarihi: 1035, müstensih: Abdullah, 227 vr., 17 st., nesih.
24. Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoęlu 720, 128 vr., 25 st., talik.
25. Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa 355, 145 vr., 23 st., nesih.
26. Süleymaniye Kütüphanesi, Saliha Hatun 160, 175 vr, 21 st., nesih.
27. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Baęıřlar 3745-001, istinsah tarihi: H. 1112, 1-171 vr., 23 st., nesih.
28. Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye 3170-001, müstensih: Derviş Çavuş İbn-i Hacı Mehmet, 121 vr., nestalik.
29. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Ahmed Paşa 206, müstensih: Abdü'l-münim b. Cebrî el-Meczûb, istinsah tarihi: H. 1156, 147 vr., 19 st., nesih.
30. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi 4833, müstensih: Muhammet b. Salih, istinsah tarihi: H. 1037, 222 vr., 17 st.
31. Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail 327, 150 vr., 27 st.
32. Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Emiri TRH, istinsah tarihi: H. 1260, 106 vr., nesih.
33. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. 2415, müstensih: Abdullah bin İbrahim Üsküdarî, istinsah tarihi: H. 1103, 231 vr.
34. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. 737, 133 vr., talik.
35. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. 6180, müstensih: Hafız Abdullah ibn el-hacc Mustafa, 119 vr., 23 st.
36. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. 1832, istinsah tarihi: H. 1193, 141 vr, nesih.
37. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. 2640, istinsah tarihi: H. 1085, 142 vr., nestalik.
38. Beyazıd Devlet Kütüphanesi, Beyazıd 4697, 75 vr., nesih.
39. Beyazıd Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi 2405, müstensih: Hamza b. Ahmet, istinsah tarihi: 1006, istinsah yeri: Mısır, 210 vr., nesih

Yurt Dışındaki Nüshalar

1. Fransa Milli Kütüphanesi, Saint-Genevieve, Nesih, 230 vr.
 2. Tunus Milli Kütüphanesi, 12005, istinsah tarihi: 1697, 158 vr.
 3. Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi, Tarihî Türkî 46, 163 vr., 19 st., nesih.
 4. Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi, Tarihî Türkî 48, müstensih: Veli Katip, 156 vr., 21 st., talik.
 5. Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi, Halil Ağa; Türki 10, müstensih: Osman Cavid, 1-249 vr., 17 st., talik.
 6. Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi, Tarihi Türkî 47, 166 vr., 19 st., talik.
 7. Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi, Coğrafya Türkî Talat 4, 134 vr., 23 st., nesih.
 8. Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi, Tarihi Türkî Talat 78, müstensih: Mehmet Kayserî, 129 vr., 23 st., nesih.
 9. Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Tarihi Türkî Talat 48, müstensih: Oruc b. Mustafa, 181 vr., 17 st., talik.
 10. Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Mecâmi, Türkî Talat 23, müstensih: İbrahim, 1-27 vr., 23 st., nesih, eksik.
 11. Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Tarihi Türkî Talat 150, müstensih: İbrahim Çavuş, 134 vr., 35 st., nesih.
 12. Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Tarihi Türkî 139, divani, 128 vr., 15 st.
 13. Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms.or.quart 1409, istinsah tarihi: H. 1011/M. 1602, 194 vr., 19 st., nesih.
 14. Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms.or.oct.3669, müstensih: Mehmet b. Mehmet, 142 vr., 23 st., nesih.
 15. Avusturya Dükalık Kütüphanesi Gotha Koleksiyonu Türkçe Yazmaları, arab. 1073, Seetzen: Kah. 1232, 143 vr., 19 st., nestalik.
 16. Viyana Milli Kütüphanesi, No: 895.
 17. Viyana Kons. Akad. No: 260.
- Ayrıca Bâkî'nin bu eserinin H. 1286/ M. 1869'da Kazan'da J. M. E. Gottwald tarafından basıldığı Franz Babinger tarafından belirtilmiştir. (1992: 101) Biz yaptığımız araştırmalarda ne yazık ki söz konusu baskıya ulaşamadık.

Müellif Hattı Nüshanın Tavsifi

Bâkî'nin kendi kaleminden çıkan nüsha, Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. R. 1475 arşiv numarasıyla kayıtlı olan bu nüsha, nesih yazıyla gayet okunaklı olarak yazılmıştır. Eser, 174 varak olup 23 satırdan oluşmaktadır. 220-135 mm. boyutunda olan eserin mıklepli kahverengi bir deri cildi, tezhipli bir ser-levhası ve altın yaldızlı cetvelleri vardır. Kitabın bölüm başlıkları kimi zaman altın yaldızla kimi zaman da kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Başlıklarda bazen sadece siyah mürekkebin kullanıldığı da görülmektedir. Sonda bulunan ferağ kaydında eserin H. 987 (M. 1579) senesinin Rebiü'l-evvel'in birinci günü olan Yevmü'l-isneyn'de (Pazartesi) bizzat şair Bâkî'nin eliyle kaleme alındığı Arapça olarak bildirilmiştir:

قد وقع الفراغ من تحريره صبحية يوم الاثنين غرة ربيع الأول من شهور سنة سبع و ثمانين و تسع مائة على يد اضعف
(179a) عباد الله عبد الباقي بن محمد القادي البلد الامين غفر الله و الاسلافه اجمعين بحرمت سيّد النبيين

Eserin Kaynakları

Eser oluşturulurken çeşitli tarih kitaplarından, tefsirlerden ve hadis kitaplarından yararlanılmıştır. Eserin müellifi, çalışmasını kaleme alırken yararlandığı bu eser sahiplerinin bir kısmından mukaddime bölümünde bahsetmektedir:

Evvelâ ki Mekke-i Mu'azzama târîhin yazan 'ulemânun akdemi ve ol sebîle sâlik olan fuzâlânun mukaddemi İmâm Ebu'l-Velîd Muhammed bin 'Abdülkerîm Ezrakî'dür. Anlardan sonra Ebû 'Abdullâh'dur. Muhammed bin İshak ibnû'l-'Abbâs el-Fâkihi'dür. Anlardan sonra Seyyîd Takiyüddîn Mehmed bin Ahmed bin 'Alî el-Hüsna'dur. Anlardan sonra Hâfız Necmeddîn 'Ömer bin Muhammed bin Fehde's-Şâfi'i'dür. Anlardan sonra veled-i 'azîzleri Şeyh 'İzzeddîn 'Abdül'azîz bin 'Ömer bin Fehd'dür. Mü'ellif-i kitâb müverrih-i âhîrden bi'z-zât ve sâyirinden bi'l-vâsitâ rivâyet eyler. Nitekim esnâ-yı takrîrde işâret olunur inşallâhu te'âlâ(5a)

5 - "Bu eser, H. 987 yılının Rebiü'l-evvel ayının ilk günü olan Pazartesi gününün sabahında Allah'ın kullarının en zayıfı olan Mekke Kadısı Mehmmet oğlu Abdülbâkî -Allah, Peygamberlerin Efendisi hürmetine ona ve seleflerine mağfîret etsin- eliyle yazıldı."

Adı geçen yazarların Mekke tarihiyle ilgili kitaplarından yararlandığını belirten müellif eserinde yeri geldiğince de bu kişilerden konuyla ilgili alıntılarda bulunmaktadır. Müellifin bunlardan başka eserinde -yaptığı alıntılardan hareketle- Buhari, Yakut El-Hamavi, Takiyuddin el-Fâsî, İmam Nevevi, Abdurrezzak b. Hemmam, İmam Süheylî, İbn Kesir, İmam Ebu İshak Es-Sa'lebi, Süddî, İmam Kurtubî, Mes'ûdî, İbn-i Cerîh, Sehmûdî, Zübeyr bin Bekkar, Maverdî, Mucâhid, İbn-i Cerî-i Tâberî, İbn-i Esir-i Cezerî, Hafız Sehavî, Hafızuddin Neseffî, İmâm Yafî'î gibi tefsir, hadis, fıkıh ve tarih âlimlerinin eserlerinden yararlandığı görülmektedir. Alıntılar yapılırken kimi zaman müellif ve eseri birlikte verilmiş çoğu zaman da sadece yazarlara gönderme yapılmıştır.

Eserin Muhtevası

Bâkî, Fezâ'il-i Mekke'nin bir mukaddime, on bap ve bir hâtime kısmından oluştuğunu eserinin başında şöyle belirtmektedir: "Dâ'iyye-i devlet-hâhî ve hukûk-ı ni'âm-ı nâ-mütenâhî muktezâsınca ferâ'id-i kelâm âgâz u encâm-ı silk-i nizâm ve rişte-i intizâma çekilüb kitâb-ı müstetâb bir mukaddime ve on bâb ve bir hâtime üzere tertîb u tebvîb olunduktan...(4b)"

Bâkî, mukaddimesinde Osmanlı döneminde kaleme alınan pek çok klasik eser gibi Allah'a hamd ü sena Hz. Muhammet'e de salat u selamda bulunduktan sonra Sultan III. Murat ile Sokullu Mehmet Paşa'nın övgüsüne yer vermektedir. Ardından eserinin telif sebebi ile daha önce Mekke-i Muazzama tarihi üzerine eser kaleme alıp kendi çalışmasını oluştururken yararlandığı müverrihlerden bahseder. Bu kısım oldukça süslü ve ağır bir dille kaleme alınmıştır.

Eserde asıl konunun anlatıldığı kısım ise on baktan oluşmakta olup her bab içerisinde bir konu başlığı bulunmaktadır. Bu babların her biri çoğu zaman kendi içerisinde de "Fasl" başlığı altında çeşitli bölümlere ayrılmaktadır. Eseri oluşturan babların başlıkları ile içerisindeki konuları şöyle sıralayabiliriz:

1. "Bâb-ı evvel şehri Mekke-i Müşerrefe'nün vaz' u hey'eti ve anda vâkî olan emâkin ü mesâkinün bey' ü icârelerinin keyfiyyet-i sıhhati ve beledi-harâmun hükm-i mücâvereti beyânındadır."

Eserin birinci babında Mekke'nin coğrafi konumu, etrafındaki dağlar, Mekke'nin çevresine yapılan surlar ile onun kapısı, Mekke'nin imarı ve içerisindeki mülklerin satışı ve kiralanması, Mekke'de ilk evi yapan kişi,

Mekke'nin şereflı isimleri, Mescid-i Haram'da kılınan namaz ile bu şehre yerleşip oturmanın faziletlerinden bahsedilir.

2. "Bâb-ı sâni Ka'be-i Mu'azzama'nun binâsı beyânındadır."

İkinci bapta ise Kâbe'nin yapılışı söz konusu edilir. Bu bölümde Kâbe'nin kaç kere ve kimler tarafından bina edildiği anlatılır. Ayrıca Beyt-i Şerif'e ilk kapıyı kimin taktığı, Beyt-i Şerif'i ilk tezyin eyleyen kimse, Hacer-i Esved'in Kâbe'ye konuluşu, Kâbe-i Şerif'i tavaf etmenin aslı, Hz. İbrahim'in Nemrut'un ateşinden kurtuluşu, Makam-ı İbrahim'in aslı, Cürhum kabilesinin Beyt-i Şerif'e ettiği kabahatler, Hz. Muhammet'in ataları, Beyt-i Şerif'in imaretine bazı ulemanın muhalefet etmesi, Mataf-ı Şerife'nin yapım tarihi, Beyt-i Şerif'e altın ve kılıç kaplı gümüşlerin asılması, Beyt-i Şerif'e ilk örtünün giydirilmesi ve bu örtünün hangi ülkelerden geldiği gibi konular anlatılmaktadır.

3. "Üçüncü bâb vaz'-ı Mescid-i Harâm eyyâm-ı câhiliyyetde ve sadr-ı İslâm'da ne hâl üzere idi anun beyânındadır ve zamân-ı sahâbe-i kirâm'da tevsî' ü ziyâdeden ve sâ'ir tasarrufâtıdan ne vâki' olmuştur anı zikr ider."

Üçüncü bapta Mescid-i Haram'ın Cahiliye devri ile İslam'ın ilk zamanlarındaki durumu hakkında bilgi verilir. Ayrıca Mescid-i Haram'ın halifelerden Hz. Ömer ve Hz. Osman ile ashâptan Abdullah bin Zübeyr zamanındaki genişletilme çalışmalarından bahsedilir. Mescid-i Haram'ın etrafına duvar çekilmesi, sundurma ve çatı yapılması gibi mescidin imar faaliyetleri bu bölümde işlenen konulardandır.

4. "Dördüncü bâb Mescid-i Harâm'a hulefâ'-ı benî 'Abbâs'un itdükleri ziyâdeler beyânındadır."

Dördüncü bapta Mescid-i Haram'da Abbasiler devrinde yapılan imar faaliyetleri anlatılır. Bu bölümde ayrıca Kur'ân-ı Kerim'deki İsrâ suresinde geçen "şeceretü'l-mel'üne (lanetlenmiş ağacın)" ayetinin iniş sebebi, Harem-i Şerif'e üç örtünün giydirilmesi ile bu kutsal mekâna yakın emlakın satın alınıp yıkılması gibi olaylardan da bahsedilir.

5. "Beşinci bâb Mescid-i Harâm'un terbi'inden sonra vâki' ziyâdeler beyânındadır."

Söz konusu bapta Mescid-i Haram'ın dört tarafının çevrilmesinden sonra özellikle Abbasi Halifeleri Mu'temid ile Mutazîd Billah zamanlarındaki tamir ve imar faaliyetleri hakkında uzun uzadıya bilgi verilmektedir. Ayrıca yine bu bölümde Karamita taifesinin ortaya çıkışı ve onların Kâbe-i Mükerrreme'de ettiği kötülükler, Halife Muktedir'in Kâbe-i Muazzama'ya olan hizmetleri, Büveyhioğulları ile Fatimilerin saltanat dönemleri, Kâbe'nin ilk defa siyah örtü ile örtülmesi, Selçuklu veziri Nizamülmülk ile dünyada ilk kurulan medrese olan Bağdat'taki Nizamiye Medreseleri ve Sultan Selim'in Memlûklerden Mısır'ı alışı konuları işlenmiştir.

6. "Altıncı bâb mülûk-ı Çerâkise beyânındadır."

Bu bapta, söz konusu eserde "Mülûk-ı Çerâkise" şeklinde geçen Memlûkler Devleti zamanında cereyan eden bazı vakalar ile bu devletin imaret ve tamir yoluyla Mescid-i Haram'a yaptığı hizmetlerden söz edilmektedir.

7. "Yedinci bâb güzîde-i selâtin-i zamân ve ser-âmed-i mülûk-ı memâlik-i 'arsa-i cihân olan âl-i 'Osmân -Halledallâhu Te'âlâ devletühüm ilâ inkırâzü'd-devrân- hazretlerinin menâkıb-ı 'aliyye ve mehâmid-i celiyyeleri zikrindedür ve eyyâm-ı devlet ü ezmân-ı saltanatlarında hâsıl olan vaz'-ı cedîd-i Mescid-i Harâm ve matâf-ı şerif ü havâli-i kible-i enâm bu bâb içre şerh ü beyân olunur."

Yedinci bap, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'den Kânûnî Sultan Süleyman'a kadar tüm padişahların saltanat dönemleriyle ilgili önemli bilgilerin verildiği kısımdır. Bu bölümde ayrıca diğer padişahlardan ayrı olarak Yavuz Sultan Selim'in Kâbe ile Mescid-i Haram'a yaptığı hizmetler de anlatılmaktadır.

8. "Sekizinci bâb Sultân-ı 'âlî-şân u sâmi-mekân Sultân Süleymân Hân- 'aleyhi'r-rahmeti ve'r-ırdvân- devleti beyânındadır."

Sekizinci bapta ilk olarak Sultan Süleyman'la ilgili övgü dolu ifadelerden sonra bu padişahın şehzadeleri ve devlet adamları ile saltanatı ve gazaları hakkında bilgi verilir. Daha sonra ise Kânûnî'nin Haremeyn'e yaptığı hizmetler ve hayratlar uzun uzadıya anlatılır.

9. “Tokuzuncu bâb sâhib-i serîr-i memâlik-i saltanat-ı cihân-bânî Sultân-ı A’zam Selîm Hân-ı Sâni devleti beyânındadır.”

Dokuzuncu bâpta ise Sultan II. Selim’in Mescid-i Haram’a yaptığı hayırlardan bahsedilir. Bu kısımda Sultan II. Selim’in Haremeyn hizmetkârlarına verdiği sadakalardan, Kâbe’ye gönderdiği hububat yardımlarından ve Mescid-i Haram’daki tamir ve tezyin faaliyetlerinden söz edilir.

10. Eserin son bölümü olan Onuncu bap dönemin padişahı Sultan Üçüncü Murat’a ayrılmış olup burada ayrıca bir başlık konulmamıştır. Sadece “Emîrül-Müminîn Sultân Murâd Hân” ibaresinin bu kısmın başında kırmızı mürekkeple yazıldığı görülür.

Bu bap, Sultan III. Murat’ın cülusuyla başlayıp ilk olarak, oldukça sanatlı ve uzun terkipli bir dille, onun övgüsüne yer verilir. Sultan Murat’ın Mescid-i Haram’ın binasını yenileme faaliyetlerinden söz edilir ve padişahın bu kutsal mekâna gösterdiği ihtimam anlatılır. Sultan Murat zamanında müzeyyen bir hale getirilen Mescid-i Haram’ın revak ve takları altınla süslenmiş ve zamanın pek çok fâzıl ve itibarlı kimseleri de bu olaya tarih düşürmüşlerdir. Ayrıca yine bu bölümde ayrı bir fasıl başlığı altında Mescid-i Şerif’teki minareler, kubbeler, sütunlar ve kapılar ile bunların adetleri hakkında ayrıntılı bilgi sunulmuştur.

Fezâ’il-i Mekke’nin hâtıme kısmı ise ذكر المواضع المباركة “Xatıme el-Kitâb fi Zikr al-Mawâzi’ el-Mubârake” şeklinde bir Arapça başlık altında verilir. Bu bölümde Mekke’deki mübarek sayılan yerler anlatılarak bu yerlerde dua etmenin müstecap olduğu belirtilir. Buralarda hangi zaman diliminde dua etmenin müstecap olduğu konusu ayrıntılı olarak irdelenir.

Eserin bitişini ise Bâkî şu cümlelerle haber verir: “Çün ‘inâyet-i Hazret-i Hâlikü’l-Enâm Müdebbirü’l-Leyâli ve’l-Eyyâm silsile-i cereyân-ı kelâm hadd-i itmâma yitişmek rûzî kıldını. Lâyık-ı sezâ-vâr oldur ki câm-ı encâm ve kâs-ı ihtitâm du’â-yı devlet-i pâdişâh-ı İslâm’la miskîn-hitâm ola. (173a)” Daha sonra Bâkî, devrin padişahı olan Sultan III. Murat için bir duaya yer verir ve sözü eserin yazılmasını emreden Sokullu Mehmet Paşa’ya getirir. Bâkî, Sultan III. Murat ile Sokullu Mehmet Paşa’nın övgü ve duası için ayırdığı bu bölümde Arapçayı tercih etmiştir.

6 - “Yüce Allâh’ın şerefli kıldığı Mekke’nin mübarek yerlerinin bahsi hakkındadır.”

Eserde pek çok ayet ve hadisin iktibas edildiği görülmektedir. Bâkî, bu ayet ve hadisleri kimi zaman Arapçasıyla kimi zaman hem Arapçası hem Türkçe çevirisiyle bazen de sadece Türkçe çevirisiyle vermiştir. Ayrıca “beyt” ve “nazm” başlığı altında çeşitli Arapça ve Farsça manzum parçaların iktibas edildiği görülmektedir. Müellifin sık sık “hikâye olunur ki ...” veya “rivayet olunur ki...” gibi ibarelerle o sırada anlatılan şahıs, yer, olay vb. konularla ilgili hikâye ve rivayetlere de yer verdiği göze çarpmaktadır.

Dil ve Üslup

16. yüzyıl Osmanlı Türkçesi özelliklerini barındıran eserin mukaddime ve hâtime kısımları bir yana bırakılırsa oldukça sade ve temiz bir Türkçeyle yazıldığı görülür. Eserinde yer yer arkaik Türkçe kelimeler kullanan Bâkî'nin, cümleleri birbirine bağlarken daha ziyade “ve” bağlacından yararlandığı görülmektedir. Eserin mukaddime kısmının oldukça süslü ve sanatlı bir dille kaleme alındığı dikkati çekmektedir. Bu durum Bâkî'nin diğer mensur eserlerinde görülen bir özellik olduğu gibi Osmanlı nesrinde çokça karşılaşılan bir durumdur. Bâkî, bu kısımda olabildiğince Arapça ve Farsça kökenli kelimelerle zincirleme tamlamalar oluşturarak secili bir anlatıma başvurmuştur:

Ammâ ba'd bâ'is-i 'akd-i ihrâm-ı 'azîmet-i sevk-i kelâm ve sebeb-i şedd-i harâm-ı râhle-i takrîr-i merâm oldur ki vaktâ kim 'imâret-i Mescid-i Harâm ve tecdîd-i kıbâb-ı harem-i bâ-ihirâm işbu eyyâm-ı huçeste-fercâmda a'nî hudâvendigâr-ı a'zâm ve şehen-şâh-ı mu'azzam sultân-ı selâtînü'l-âfâk mâlik-i serîrû'l-hilâfet bi'l-istihkâk hâdimü'l-Harameynü'l-muhteremeyn ve mahdümü'l-mülûk ve'l-hulefâ'-ı beyne'l-hâfikayn-ı 'avnü'l-İslâm ve zahîrû'l-müslimîn gıyâsü'd-devleti ve'd-dünyâ ve'd-dîn. (1b-2a)

Eserde asıl konunun anlatıldığı bölümde Bâkî, bir sanat göstermekten ziyade eserin okuyanlar tarafından daha iyi ve kolay anlaşılabilmesini amaçladığı için sade bir dil kullanmıştır. Bu nedenle asıl konunun anlatıldığı bölüm ile mukaddime ve hâtime kısımları dilin sadeliği bakımından büyük tezat oluşturmaktadır:

Ammâ ashâb-ı tevârfih bunlardan gayrı ba'z-ı minâreler dahi zıkr itmişlerdür ve lâkin el-ân anlardan nâm u nişân nâ-peydâdur ve kimler binâ itdükleri dahi nâ-ma'lümdür dimişler ve Mekke-i Müşerreffe'nün yukarı cânibinde Mescid-i Râyet dinilen mescidün Resûlullâh -sallallâhu 'aleyhi ve sellem- feth güninde ol mescidde râyetin dikmişdür. Anda dahi bir minâre-i kadîme vardır. Depesi gitmişdür. İki şerefelü minâre imiş. Ramazân gicelerinde üzerinde kandil yakarlar ve ahşâm ezânın okurlar tâ kim ol mekân ehli iftâr zamânı olduğın bilürler. Sahûr zamânından sonra yine kandilleri söyündürürler (162a-162b).

Eserin 16. yüzyılın sonlarında kaleme alınması nedeniyle bazı Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini üzerinde taşıdığı görülmektedir. Bu hususa örnek olarak Eski Anadolu Türkçesinde kelime veya hece sonunda g sesinin düşmesi sonucu ortaya çıkan sonu yuvarlak ünlülü kelimeleri verebiliriz: kapı > kapu, yukarı > yukaru gibi.

Sonuç olarak eserin mukaddime ile hâtime bölümlerinin yer aldığı baş ve son kısımlarındaki sanatlı ve secili üslubun asıl konunun anlatıldığı orta kısımda bir sadeliğe büründüğü söylenebilir. Bunun sebebi de müellifin eserin başında ve sonunda memduhlarını övmesi ve onlara sanatının gücünü göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Bâkî'nin oldukça akıcı ve açık bir üsluba sahip olduğu rahatlıkla fark edilir. İstanbul Türkçesini eserine iyi bir şekilde yansıtan Bâkî, zorlama ifadelerle yer vermez.

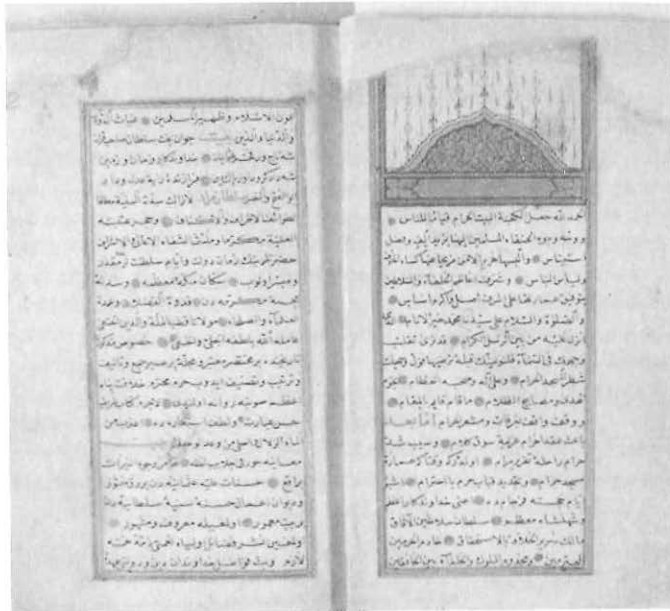
Sonuç

Fezâ'il-i Mekke, Mekke ve Kâbe'nin tarihi ile Osmanlı padişahlarının bu kutsal şehre yaptığı hayratlar hakkında bilgi veren bir eser olup büyük bir divan şairi olan Bâkî'nin Arap dilinin yanında Türkçeye olan hâkimiyetini göstermesi açısından da önemlidir. Sağlam bir dil ve üslûba sahip olan Bâkî, nazımda olduğu kadar nesir alanında da ne kadar başarılı olduğunu bu çalışmasıyla bir kez daha göstermiştir. O, eserini mukaddime ve hâtime kısımları hariç tutulursa herkesin anlayabileceği saf bir Türkçeyle kaleme almıştır. Bütün bunların yanında *Fezâ'il-i Mekke*'nin Mekke, Kâbe, Abbasi ve Osmanlı tarihi üzerine verdiği önemli bilgilerle bu alanlarda çalışan tarihçilere ışık tuttuğu da unutulmamalıdır. Ayrıca söz konusu tercümenin Bâkî gibi bir şairin elinden çıkmış olması da bu eseri ayrıca önemli kılmaktadır.

Kaynaklar

- Ahmet Efendi (1276). *Divân-ı Bâkî*. İstanbul: Muzika-i Hümayun Litografya Tezgahı.
- Babinger, Franz (1992). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. Çev. Coşkun Üçok. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Çavuşoğlu, Mehmet (1991). *Bâkî. İslam Ansiklopedisi*. C. 4, s. 537-540. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dadaş, Cevdet (1995). *Bâkî Fezâilü'l-Cihâd (Değerlendirme-Metin-İndeks)*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Doğan, Muhammet Nur (2002). *Bâkî*. İstanbul: Metropol Yayınları
- Dvorak, Rudolf (1911). *Bâkî's Diwan*. Ghazelijjât. Leiden.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet (1935). *Baki Hayatı ve Şiirleri*, C. I, Divan, İstanbul.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet (1946). *Türk Şairleri*, C. 2. İstanbul.
- İpekten, Haluk (2010). *Bâkî Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Küçük, Sabahattin (2011). *Bâkî Dîvânı: Tenkitli Basım*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levend, Agah Sırrı (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*. C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Okumuş, Sait (2011). *Klasik Türk Edebiyatında XV. ve XVI. Yüzyıl Nesir ve Nâsirlerine Bakış*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 4, S. 18, s. 86-118.
- Poyraz, Yakup - Tergip, Ayhan (2010). *Bâkî'nin Me'âlimü'l-Yakîn Adlı Mensur Eseri*. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. Ordu: V. 1/1, Summer, s. 124-133.
- Seyyid, Eymen Fuâd (2006). *Nehrevâli. İslam Ansiklopedisi*, C. 32, s. 547-548. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sucu, Nurgül (2006). *Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği. Selçuk Üniversitesi Türkîyat Araştırmaları Dergisi*. S.19, Bahar, s.127-130. Konya.
- Tergip, Ayhan (2010). *Bâkî'nin Me'âlimü'l-Yakîn Adlı Eseri Üzerinde Dil İncelemesi: Metin-Sözlük*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yazar, Sadık (2011). *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Ek: Bâkî'nin Eserinin İlk ve Son Varakları

Bâkî'nin Arapçadan Tercüme Mensur Bir Eseri:

Fezâ'il-i Mekke Yahut el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillâhi'l-Harâm Tercümesi

Halil Sercan KOŞİK

Özet

Sadece yaşadığı çağa değil bütün Türk edebiyatına damgasını vurmuş bir şair olan Bâkî, edebiyatımızda daha ziyade divanıyla bilinmekte ve bu eseriyle ön planda çıkmaktadır. Hâlbuki şairin nesir alanında da kaleme aldığı çeşitli eserler bulunmaktadır. Kutbüddin Muhammet b. Ahmet el-Mekkî'nin *el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillâhi'l-Harâm* adlı eserinin Türkçe tercümesi de bunlardan birisidir. Bâkî, söz konusu eseri 1579 yılında Mekke kadılığı görevinde bulunduğu sırada dönemin sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa'nın emri üzerine tercüme etmiş ve kadılık görevinden ayrılıp da İstanbul'a döndüğünde onu Sultan III. Murat'a sunmuştur. *Fezâ'il-i Mekke* olarak da bilinen bu tercüme eser, Mekke ve Kâbe'nin tarihi ile Osmanlı padişahlarının Beytullâh'a yaptığı hizmetleri anlatmaktadır. Bir mukaddime, on bap ve bir hâtıme kısmından oluşan eser, mukaddime ve hâtıme kısımları bir yana bırakılırsa oldukça sade ve akıcı bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. *Fezâ'il-i Mekke*, Kâbe'nin çeşitli zamanlarda geçirdiği imar, tamir ve tadilat faaliyetleri hakkında önemli bilgiler vermesinin yanında Osmanlı Devleti'nin Kâbe'ye gösterdiği ihtimamı da ortaya koymaktadır. Eserde Osman Gazi'den Sultan III. Murat'a kadar gelen bütün Osmanlı padişahları ile onların saltanat dönemleri hakkında bilgi verilmesi *Fezâ'il-i Mekke*'ye edebi değerinin yanı sıra Osmanlı tarihine de ışık tutan önemli bir kaynak eser özelliği kazandırmaktadır. Bu çalışma, mezkur eserin çeşitli yönlerden tanıtılıp bilim âlemine sunulmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bâkî, *Fezâ'il-i Mekke*, Kutbüddin Muhammet b. Ahmet Mekki, *el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillâhi'l-Harâm*, Mekke, Kâbe.

A Prose Work of Bâkî Translated from Arabic:

Fezâ'il-i Mekke or The Translation of el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillahi'l-Harâm

Halil Sercan KOŞİK

Abstract

Baki, impressing not only his age but also the whole Turkish Literature, is known mostly by his diwan. However, there are some works of the proses. One of these is the translation of *el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillahi'l-Haram* of Kutbüddin Muhammet b. Ahmet el-Mekkî. Baki translated the mentioned work on the order of the Grandvizier Sokullu Mehmet Pasha while he was the khadı of Mecca in 1579 and presented it to Sultan Murat the Third after leaving his post to İstanbul. The translation known as also *Fezâ'il-i Mekke* tells about the history of Mecca and Kaaba as well as the services of the Ottoman Sultans for Beytullah. The work, consisted of one preface, ten chapters and one epilogue is written in plain and fluent Turkish apart from the preface and epilogue. *Fezâ'il-i Mekke* gives important information about the reconstruction, repair and renovation of Kaaba in various times and also tells the care of the Ottoman State to Kaaba. The information given in the work about the Ottoman sultans and their reigns from Othman Ghazi to Sultan Murat the Third makes the work an important source on the Ottoman history along with its literatural importance. This work is to try to introduce the mentioned from various aspects.

Keywords: Bâkî, *Fezâ'il-i Mekke*, Kutbüddin Muhammet b. Ahmet Mekki, *el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillâhi'l-Harâm*, Mecca, Kaaba.